

Σκέψεις για το ερασιτεχνικό θέατρο

Tou Kώστα Καστανά

Το ερασιτεχνικό θέατρο περιέχει εν δυνάμει τα πάντα: τον αυθορμητισμό, την εφευρετικότητα, τη φαντασία, την άδολη αγάπη προς το θεατρικό γεγονός, τη δυνατότητα της έρευνας, την κοινωνικότητα, τη χαρά της συνεργασίας, τη συνεχή μάθηση, αλλά και την άγνοια, την αφέλεια, την προχειρότητα, την κακογουστιά, την ανυπομονησία και την παιδική επιπολαιότητα (που παύει, όμως, να είναι χαριτωμένη γιατί δεν είναι πια παιδική). Ο ερασιτέχνης ηθοποιός είναι κάποιος που αγαπά την τέχνη και ποιεί ήθος - τι ωραίο το πάντρεμα αυτών των δυο λέξεων!

Πιστεύω πως η ισορροπία μιας ομάδας ερασιτεχνών ηθοποιών εξαρτάται κατ' αρχήν από την παιδεία, όπως τα πάντα σ' αυτό τον κόσμο (και, ειδικά, όπως τα πάντα που έχουν σχέση με καλλιτεχνική δημιουργία). Τα μέλη της ομάδας οφείλουν να συνειδητοποίουν ότι η προσωπική επιτυχία του καθενός στοχεύει πρωτίστως προς την επιτυχία του συνόλου. Σε μια ομάδα δεν θα πρέπει να υπάρχουν εγωισμοί, ανταγωνισμοί ούτε βέβαια και βεντετισμοί. Πρέπει να έχουν όλοι μεταξύ τους μια ευγενική άμιλλα και με χαρά να αναγνωρίζουν και να χαιρετίζουν ο ένας την προσπάθεια του άλλου. Αντιγνωμίες μπορούν και πρέπει να προκύπτουν - ακόμη και διαφωνίες. Και, φυσικά, η αντιμετώπισή τους απαιτεί από όλους, και ιδιαίτερα από τον επικεφαλής της ομάδας, μεγάλα αποθέματα υπομονής, εμπιστοσύνης, καλοσύνης και χιούμορ.

'Ένα από τα πρώτα λάθη που διαπράττουν οι ερασιτεχνικές αυτοσχέδιες ομάδες, είναι πως ξεκινούν με λαχτάρα να κάνουν θέατρο, να παίξουν, να ανέβουν στη σκηνή - χωρίς κανένα εφόδιο. Νιώθουν μόνο μιαν έντονη παρόρμηση, που μπορεί να ξεκινά από έναν ναρκισσισμό, από μια ανάγκη προσωπικής προβολής, από μιμητισμό προς κάποιο μοντέλο, κωμικό ή δραματικό, που τους έχει σαγηνεύσει. Δεν έχουν καμιά προετοιμασία, ωστόσο θέλουν πάση θυσία να παίξουν!

Αυτή η παρόρμηση κάνει πολλούς να είναι αρνητικοί προς κάθε είδος διδασκαλίας, ακόμα και προς την απλή παροχή συμβουλών, γιατί, εφόσον τους είπαν πως διαθέτουν ταλέντο, θεωρούν πως

αυτό και μόνο είναι αρκετό και τους εξασφαλίζει το διαβατήριο για την υποκριτική. Αυτοί είναι οι ανυπόμονοι που, πιθανότατα, δεν θα μπορέσουν να ενταχθούν και να λειτουργήσουν μέσα στην ομάδα. Ο ανυπόμονος καλλιτέχνης πολλές φορές μπερδεύει το θέλω με το μπορώ και η διακαής επιθυμία του να ανέβει στη σκηνή, χωρίς προηγούμενη εμπειρία και μελέτη της καλλιτεχνικής διαδικασίας, τον εξωθεί σε ένα αποτέλεσμα πολύ κατώτερο του πυρετού και της λαχτάρας του. Και το ταλέντο χρειάζεται καλλιέργεια για να ανθίσει και να δώσει καρπούς... Έτσι, όσοι ερασιτεχνικοί θίασοι σχηματίζονται κατά τέτοιο παρορμητικό, ανεξέλεγκτο τρόπο, δεν έχουν να παρουσιάσουν αξιόλογα επιτεύγματα.

Δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι υπάρχουν πια τόσο πολλά σχήματα επαγγελματικά και ερασιτεχνικά, που για να προσθέσεις ένα παραπάνω, πρέπει να έχεις κάποιον σημαντικό λόγο.

Σε μια ερασιτεχνική ομάδα, λοιπόν, που σέβεται τον εαυτό της και απαρτίζεται από υποψιασμένα μέλη, πρέπει αυτές οι απλές σκέψεις να έχουν εμπδωθεί, πριν ακόμα αρχίσει η προετοιμασία-μύηση των ηθοποιών.

Ο επικεφαλής της ομάδας, ο δάσκαλος, πρέπει να έχει τις απαιτούμενες ικανότητες και γνώσεις και οφείλει να οδηγήσει την ομάδα με προσοχή, ευαισθησία και σύνεση σε μια οργανωμένη μαθητεία, η οποία θα περιλαμβάνει, εκτός των άλλων, ασκήσεις ορθοφωνίας, κινησιολογίας, μουσικής, αντίληψης των ήχων (τα σεμινάρια από ειδικούς είναι μια ιδανική ευκαιρία μάθησης και απόκτησης εμπειρίας). Ο ηθοποιός πρέπει πρώτα απ' όλα να μάθει να ακούει και να αναπαράγει μουσικούς φθόγγους. Ο λόγος είναι βασικό εφόδιο του ηθοποιού, όπως είναι, παράλληλα, η κίνηση και η εσωτερική διαχείριση της ενσάρκωσης ενός ρόλου. Όπως για να κολυμπήσεις χρειάζεσαι εξάσκηση και πρέπει να μάθεις καλά κολύμπι για να πας στο νησί, έτσι για να φτάσεις να κάνεις μια παράσταση χρειάζονται εξάσκηση και ατέλειωτες πρόβες. Η επίτευξη του στόχου, κατά τη γνώμη μου, εξαρτάται και συνοψίζεται σε τρεις λέξεις: δουλειά, δουλειά, δουλειά.

Ειδικά για τον λόγο, έχω να πω πως «Έν αρχή ην

ο Λόγος». Η διδασκαλία της σωστής διαχείρισης του ελληνικού λόγου πρέπει να είναι πρωταρχικής σημασίας, από τις πρώτες τάξεις του σχολείου μέχρι τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τις σχολές τέχνης και θεάτρου. Η ελληνική γλώσσα έχει μεν μεγάλη δύναμη και αντοχή και ανθίσταται τόσα χρόνια, αλλά κακοποιείται καθημερινά και κινδυνεύει να χάσει την ταυτότητά της. Προστίθενται συνεχώς καινούργιες εκφράσεις της μόδας, λέξεις δανεισμένες από ξένες γλώσσες, παραφθείρεται με τα greeklish, στραπατάρεται ακόμη και με τα ελληνικά που ακούμε να εκφέρουν στην τηλεόραση διάφοροι απαίδευτοι παρουσιαστές-εκφωνητές. Δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε το πρωτοφανές γεγονός της καθημερινής εισροής τόσων ξένων και την ποικιλία των διαφόρων γλωσσών που ακούμε καθημερινά στους δρόμους. Πρέπει να τη διαφυλάξουμε τη γλώσσα μας. Ας την υπηρετούν σωστά τουλάχιστον οι άνθρωποι της τέχνης και του πολιτισμού.

Δεν νομίζω πως είναι μόνο λόγω και της κρίσης των τελευταίων χρόνων που έχουμε αμελήσει τη γλώσσα μας, όπως και τόσα άλλα πράγματα. Έχουμε επαναπαυθεί στην αρχαία μας παράδοση την οποία φυσικά οι περισσότεροι αγνοούμε και δεν κάνουμε τίποτα για το σήμερα. Οι Ιταλοί, οι Γάλλοι και οι Γερμανοί είναι περήφανοι για τη γλώσσα τους και τη μαθαίνουν τέλεια στα σχολεία τους. Μελετούν φανατικά τούς σπουδαίους συγγραφείς τους και είναι ευγνώμονες στην ελληνική αρχαία κληρονομιά και παράδοση και τον πλούτο των κλασικών αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων. Αντλούν, δανειζόνται, μνημονεύουν, αξιοποιούν και συνεχώς διδάσκονται από αυτόν. Μεγάλες πολυεθνικές εταιρίες προτρέπουν τα στελέχη τους να μάθουν αρχαία ελληνικά γιατί έτσι οξύνεται η κριτική σκέψη και διευρύνεται η ικανότητα αντίληψης. Πρέπει λοιπόν και εμείς να ξαναγαπήσουμε τη γλώσσα μας, που είναι το κλειδί για την επικοινωνία, για την παιδεία, για το καλό θέατρο και τον πολιτισμό μας.

Ο ερασιτεχνισμός ενέχει τον κίνδυνο της διαιώνισης σφαλμάτων από αυτόν που τα παράγει σε αυτούς που τα εισπράττουν και τα μεταδίδουν στους άλλους. Το χειρότερο, όμως, είναι πως ο μη πεπαιδευμένος ερασιτέχνης, προσπαθώντας να φανεί αρεστός στο κοινό, προσχωρεί εύκολα στις ορέξεις του και τα γούστα του.

Ανέκαθεν υπήρχε μια σιωπηλή αναμέτρηση μεταξύ κοινού και καλλιτεχνών και οι παλιοί θεατρίνοι

έλεγαν πως πρέπει να υποτάξουν το θηρίο, εννοώντας το κοινό. Γιατί δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το κοινό σαν το αδηφάγο θηρίο μπορεί να καταπιεί και να ακυρώσει κάθε φιλότιμη αλλά ανερμάτιστη προσπάθεια. Και το ίδιο αυτό κοινό μπορεί να δεχθεί ανούσιες και χαμηλής ποιότητας παραστάσεις, όταν προέρχονται από καλλιτέχνες με προβεβλημένη τηλεοπτική ή μιντιακή περσόνα, που μπορούν να πουλάνε, κατά τη λαϊκή ρήση, φύκια για μεταξωτές κορδέλες. Δυστυχώς, τα πάντα εξαρτώνται από τη διαφήμιση και την προβολή όταν αποτείνονται σε ένα ακαλλιέργητο και απληροφόρητο κοινό. Ένα κοινό περίεργο, που ένα μεγάλο μέρος του έχει ήδη διαμορφωθεί από τα άφθονα τηλεοπτικά συνονθυλεύματα. Ένα κοινό που έχει χάσει την αθωότητά του και έχει πονηρέψει από τις διάφορες, δήθεν σοφιστικέ, πειραγμένες παραστάσεις, φεστιβαλικές ή όχι, εγχώριες ή εισαγωγής, και δεν χορταίνει παρά μόνο με εντυπωσιασμούς ή και υπονοούμενα, ευτελή και ποταπά. Ένα κοινό που μπορεί να χειροκροτήσει τα πάντα, που αγοράζει και λατρεύει ό,τι του πει και του πλασάρει η τηλεόραση.

Το γούστο τέτοιου κοινού δεν θα πρέπει ποτέ να αποτελέσει γνώμονα της καλλιτεχνικής παραγωγής των ηθοποιών, πολύ περισσότερο, κατά τη γνώμη μου, των ερασιτεχνών. Γιατί αυτό το κοινό

δεν αντιμετωπίζεται χωρίς εφόδια. Το κακό γούστο δεν το επιβραβεύεις και δεν το ενθαρρύνεις προσφέροντάς του παραστάσεις κακόγουστες! Δεν αντιμετωπίζεις επ' ουδενί το κοινό που είναι απαίδευτο με τα ίδια όπλα, δηλαδή την αγραμματοσύνη και την κακογουστιά - αντιθέτως, προσπαθείς να το διαπαιδαγωγήσεις. Υπάρχει όμως, ευτυχώς, και το καλλιεργημένο κοινό. Είναι το κοινό που αναζητά τις καλές παραστάσεις και τους καλούς θιάσους. Που γνωρίζει από θέατρο, που έχει διαίσθηση και ξέρει να ξετρυπώνει κάτι το καλό. Που έχει εντοπίσει τους σωστούς καλλιτέχνες και ξέρει ότι μπορεί να τους εμπιστευτεί γιατί προσπαθούν για το καλύτερο και σέβονται τον εαυτό τους και αυτούς που σπεύδουν να τους παρακολουθήσουν. Είναι το κοινό που κυνηγά την ποιότητα.

Πολλές φορές έτυχε, ως μέλος επιτροπών, να δω υποψήφιους ήθοποιούς που, συνεπαρμένοι από κάποιους κωμικούς, δεν δίσταζαν να αναπαραγάγουν μούτες, κινήσεις ή ακόμη και τονισμούς γνωστών ήθοποιών-ειδώλων. Δηλαδή διάφορους μανιερισμούς που, όντας οικείοι και επαναλαμβανόμενοι, προκαλούν το γέλιο και είναι απλά υπερβολές και κακή υποκριτική. Γνώρισα επίσης και πολλούς ήθοποιούς, έξυπνους στην προσωπική καθημερινή τους ζωή, που δεν είχαν καμιά εξυπνάδα πάνω στη σκηνή. Ήταν μονοκόμματοι και παρίσταναν τους ρόλους τους με τον ίδιο τρόπο κάθε φορά. Γνώρισα όμως και αρκετούς ήθοποιούς, αναδυόμενους από το πλήθος των επιθεωρήσεων, των μπουλουκιών και των περιοδεύοντων θιάσων, κωμωδιών ή σοβαρών έργων που, με εξαιρετική σκηνική ευφυΐα και φινέτσα αλλά και προσωπική καλλιέργεια, μπόρεσαν να ξεπεράσουν αυτόν τον σκόπελο της τυποποίησης και να προχωρήσουν ελεύθεροι προς έναν δικό τους τρόπο έκφρασης, με ισόρροπα ποσοστά ανανέωσης, αισθητικής και πρωτοτυπίας. Λαμπρά παραδείγματα: ο Μίμης Φωτόπουλος, ο Ντίνος Ηλιόπουλος και ο σπουδαίος Λογοθετίδης. Αναφέρω αυτές τις περιπτώσεις για να υπενθυμίσω ότι υπάρχουν τελικά δύο είδη θεάτρου, το καλό και το κακό, και να τονίσω τη σημασία της σωστής εκπαίδευσης και μαθητείας ως προς την επιλογή μας.

Θέλω ακόμα να αναφέρω ως παράδειγμα ερασιτεχνικού θιάσου την ομάδα που συγκροτήθηκε πρόσφατα κοντά μου, στο Πόρτο Ράφτη, μια ομάδα που απαρτίζεται από γυναίκες και άνδρες μέσης ηλικίας και διαφόρων επαγγελμάτων.

Στην οργάνωσή της ακολούθησα και ακολουθώ μια εμπειρική προσωπική μεθοδολογία, την ίδια με

αυτήν που είχα τηρήσει και στη δραματική σχολή του Εθνικού Θεάτρου με τους νεαρούς μαθητές μου, δίνοντας συγχρόνως στην ομάδα κατευθύνσεις προς ποιητές που θα έπρεπε να γνωρίσουν, αλλά και προς θεατρικούς συγγραφείς -κυρίως Έλληνες- που θα έπρεπε να ανακαλύψουν. Γιατί, ουσιαστικά, μόνο μέσω των μεγάλων συγγραφέων και ποιητών μπορούμε να αποκτήσουμε πρόσβαση στον θησαυρό της ελληνικής γλώσσας, να αγαπήσουμε τον ελληνικό λόγο, να τον καλλιεργήσουμε και να καλλιεργηθούμε. Πρώτο μου μέλημα ήταν να διδάξω την εκφορά του λόγου διά της ποιήσεως. Ο Καβάφης, πρωταρχικά, ο Καββαδίας, η αρχαία και νέα ποιητική παραγωγή της Ελλάδας έπαιξαν και τον εκπαιδευτικό ρόλο τους ως προς την κατανόηση, την ανάγνωση και σωστή εκφορά και προφορά της ελληνικής γλώσσας, των νοημάτων, αλλά και των καίριων τονισμών του προφορικού λόγου.

Οι συναντήσεις ξεκίνησαν με χαρά. Πολλοί έφερναν κάθε φορά πίτες και γλυκά, που είχαν φτιάξει οι ίδιοι, και με μεγάλη λαχτάρα αντάμωναν τους συμμαθητές ανυπομονώντας ν' ανταλλάξουν τις εμπειρίες τους. Αυτές οι ανθρώπινες εκδηλώσεις, που προέκυψαν τόσο αυθόρμητα και ανεπιτήδευτα, μας οδήγησαν στη δημιουργία μιας πολύ δεμένης ομάδας, που την ενώνει η αγάπη προς το θέατρο, την κοινωνική προσφορά, τον πολιτισμό (χωρίς καμία οικονομική βλέψη ή απολαβή), καθώς και αυτή καθαυτή η κοινωνικοποίηση - κάτι πραγματικά πολύτιμο, ειδικά σ' αυτή την κρίσιμη για τον τόπο μας εποχή.

Φυσικά η εξέλιξη ήταν και είναι ανάλογη με τη διάθεση και τις δυνατότητες του καθενός. Με την πάροδο του χρόνου, μόνο αυτοί που πραγματικά ενδιαφέρονται παραμένουν και προχωρούν δημιουργικά. Ακόμη και αυτοί όμως, που δεν είναι ιδιαίτερα προικισμένοι για την υποκριτική μπορούν να είναι απολύτως χρήσιμοι και απαραίτητοι για την ομάδα, φτάνει να θέλουν να συμμετέχουν και να προσφέρουν στην τέχνη αυτή γιατί, ως γνωστόν, το θέατρο είναι η συνισταμένη πολλών τεχνών και χρειάζεται ομαδική δουλειά. Χρειάζεται, εκτός από ήθοποιούς, μουσικούς, χορευτές, τραγουδιστές, ζωγράφους, σκηνογράφους, φωτογράφους, ηλεκτρολόγους, φωτιστές, μηχανικούς, όπως επίσης και γνώστες της σύγχρονης τεχνολογίας των computer.

Ο τρόπος προετοιμασίας του επαγγελματία είναι ακριβώς ο ίδιος με του ερασιτέχνη. Το αποτέλεσμα, μάλιστα, μπορεί καμιά φορά να είναι και καλύτερο, αν και εφόσον ο ερασιτέχνης δεν

αφεθεί στον ερασιτεχνισμό του, δίνοντας μάλιστα και συγχωροχάρτι στον εαυτό του αν πάψει να έχει απαιτήσεις από την απόδοσή του και αυτοκαταδικαστεί σε στασιμότητα. Λέω πως μπορεί να είναι καλύτερο το αποτέλεσμα γιατί ο ερασιτέχνης έχει άνεση χρόνου και μπορεί να οργανώσει καλύτερα και πιο ήρεμα τη μελέτη του, μια και δεν πιέζεται από την ανάγκη της συνεχούς, γρήγορης και προς άμεση κατανάλωση, παρουσίασης θεαμάτων, όπως συμβαίνει συχνά στο επαγγελματικό θέατρο.

Κάθε φορά που η ομάδα προετοιμαζόταν γύρω από κάποιο θέμα και έφτανε σε ικανοποιητική απόδοση, οργανώναμε παρουσιάσεις (*Βραδιές Καβάφη, Ανθολόγιο ελληνικής ποίησης, αναγνώσεις θεατρικών έργων, βραδιές αφιερωμένες σε συγγραφείς, Ποίηση Καββαδία κ.ά.*, καθώς και βραδιές με τις Ασκήσεις ύφους του Ραιημόν Κενώ, στη θαυμάσια απόδοση του Αχιλλέα Κυριακίδη, έργο που αποτέλεσε ένα ουσιώδες εργαλείο για τις ασκήσεις υποκριτικής της ομάδας).

Οι παραστάσεις αυτές απευθύνονταν στην αρχή στους φίλους και, μετά, σε ένα ευρύτερο κοινό, που ερχόταν μεν από περιέργεια, αλλά έσπευδε κατόπιν να εκδηλώσει τον ενθουσιασμό του και την εκτίμησή του για τη δουλειά της ομάδας μας, που του πρόσφερε μια αισθητική ικανοποίηση, ένα λιθαράκι στις γνώσεις του και ένα παράθυρο στη

φαντασία, στον πραγματικά στερημένο από τέτοιες εκδηλώσεις περίγυρό του.

Αυτό έκανε τα μέλη της ομάδας ευτυχισμένα γιατί έβλεπαν την αναγνώριση των κόπων τους αλλά και γιατί αισθάνονταν περηφάνια, καθώς συνειδητοποιούσαν ότι προχώρησαν ακόμα ένα βήμα στην τέχνη και μπόρεσαν να προσφέρουν κάτι ποιοτικό.

Η πορεία συνεχίζεται και, με τη συχνή επανάληψη των θεαμάτων, με την ανάγνωση και την αναζήτηση θεατρικών κειμένων, ελληνικών και ξένων, η ομάδα ασκείται συνεχώς, επιδιώκοντας την κατάρτιση ενός δραματολογίου που να είναι ενδιαφέρον αλλά και εφικτό στην υλοποίησή του. Καταλήγοντας, δηλώνω ότι, ως δάσκαλος, πιστεύω πως το ανέβασμα ενός θεατρικού έργου -είτε από επαγγελματίες είτε από ερασιτέχνες- θα πρέπει να είναι πάντα η κατάληξη ενός χαρούμενου παιχνιδιού: το αποτέλεσμα μιας συντονισμένης προσπάθειας που θα ευφραίνει και τους συντελεστές αλλά και το κοινό. Οι προϋποθέσεις και οι διαδικασίες για τον δρόμο που θ' ακολουθήσουμε είναι πολύπλοκες και απαιτούν επιμονή και υπομονή και, κυρίως, δουλειά, δουλειά που πρέπει να γίνεται με σοβαρότητα. Και εφόσον μιλήσαμε για παιχνίδι, πρέπει να δείχνουμε ακριβώς εκείνη τη σοβαρότητα και προσήλωση που έχει ένα παιδί το οποίο είναι συγκεντρωμένο στο παιχνίδι του και δυσανασχετεί όταν το διακόπτεις.